

Gönderim Tarihi: 17.12.2023

Kabul Tarihi: 05.03.2024

KIYAMET GÜNÜ AMELLERİN SORGULANMAYACAĞINI VE TARTILMAYACAĞINI HABER VEREN AYETLERDE GÖRÜLEN İŞKÂL

The Problem Observed in the Verses Informing that Deeds Will not be
Questioned or Weighed on the Day of Judgment

Mukadder Arif YÜKSEL

Dr. Öğretim Üyesi; Ardahan Üniversitesi,
İlahiyat Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı
mukadderarifyuksel@ardahan.edu.tr

ORCID ID: 0000 0003 4962 4212

Çalışmanın Türü: Araştırma

Öz: Biz bu çalışmada Müşkilü'l-Kur'an bağlamında anlamında işkâl tespiti yapılan "Suçlulara günahları sorulmayacak." mealindeki ayetleri ve "Kıyamet günü onlar için terazi kurmayız." mealindeki ayeti, ayetlerin bağlamı ve tefsir kaynaklarında bu ayetlerle ilgili zikredilen rivayetler çerçevesinde açıklığa kavuşturmayı amaçladık. Yapığımız incelemede, kıyamet günü 'suçlulara günahlarının sorulmayacağı' beyanıyla, işlenen suçların sabit olması ve Allah tarafından zaten biliniyor olması sebebiyle, suç ve suçlu tespiti yapılmayacağı, suçlulardan ayrıca günahın işlenişiyile ilgili bir açıklama istenmeyeceği ve bu konuda hiçbir mazeret kabul edilmeyeceği, amellerin tartılmayacağı beyanıyla da kötü işlerin Allah katında hiçbir kıymetinin olmadığı ve hesaba katmaya değer bulunmadığı hususunun kastedildiği anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, ayet, işkâl, soru, mîzân

Abstract: In this study, we aimed to clarify the verses with the meaning "The guilty will not be questioned about their sins." and the verse with the meaning "We will not set up scales for them on the Day of Judgment.", the meaning of which was determined to be işkâl in the context of Mushkil al-Quran, within the context of the verses and the narrations about these verses in the tafsir sources. In our examination, we also find that on the day of judgment, "criminals will not be asked about their sins", with the statement that since the crimes committed are proven and already known by God, there will be no detection of crimes and culprits, the criminals will not be asked for an explanation about the commission of the sin, no excuses will be accepted in this regard, and deeds will not be weighed. It is understood that what is meant is that bad deeds have no value in the sight of God and are not worth taking into account.

Keywords: Qur'an, Verse, Ishqal, Question, Trial balance

1. GİRİŞ

Kur'an'ın doğru anlaşılmasında, ayetlerin bağlamına dikkat edilmesi, lafzın delalet ettiği anlamın ve nüzul sebeplerinin tespiti, benzer konulardaki diğer ayetlerle bütünlük içinde ele alınması ve konuyla ilgili rivayetlerle birlikte yorumlanması önem arz etmektedir. Bazı ayetlerin müphem, mücmel veya müteşabih olması sebebiyle anlama zorluğu yaşanmakta, bazı kelimelerin mecazî anlamda kullanılması, lafızların delalet

ettiği anlamın ve zamirlerin merciinin tespiti detaylı bir çalışmayı gerektirmekte, metnin yüzeysel okunması ise yanlış anlamalara ve çelişki vehmine yol açabilmektedir. Kur'an'ın nüzul ortamından ve ayetlerin bağlamından kopuk bir şekilde okunması, ayetleri anlamlandırmada Ulûmu'l-Kur'an'ın dikkate alınmaması birçok soruna yol açmaktadır. İslam tarihinde ortaya çıkan bazı itikâdî mezheplerin, kendi doktrinlerini temellendirmek için bazı ayetleri bağlamından kopararak istedikleri anlamı yükleyebildikleri görülmüştür. İslam dinine muhalif olan bazı kişi ve zümreler de İslam'ın kutsal kitabı Kur'an'ı eleştirmek için onda açık aramakta, birbiriyle çelişkili gibi görünen ayetleri seçerek kendi ideolojileri doğrultusunda istismar etmektedirler. İslam dinine muhalif yayınlarda ve sosyal medyada bunun çokça örneğine rastlamak mümkündür. Bu sebeple İslam'a karşı önyargılı olanların argümanlarını çürütmek için çelişki vehmine yol açan ayetlerin açıklığa kavuşturulması önem arz etmektedir.

Kasas sûresi 78. ve Rahmân sûresi 39. ayetlerde suçlulara günahlarının sorulmayacağı, Kehf sûresi 105. ayette ise suçluların amellerinin tartılmayacağı beyan edilmektedir. Oysa Kur'an-ı Kerim'de, dünya hayatının sona ermesinden sonra ahiret sürecinde bütün insanların mahşer meydanında toplanacakları (bk. el-Bakara 2/203; el-Kehf 18/47; Meryem 19/85-86); Yâsîn 36/32; Kâf 50/44), herkesin dünyada yapmaması gerektiği (haram) halde yaptığı veya yapması gerektiği (vücûp) halde yapmadığı işler sebebiyle hesaba çekileceğini haber veren onlarca ayet mevcuttur (bk. el-Bakara 2/281, İbrâhîm 14/41; 284; el-Hicr 15/92; en-Nahl 16/56; el-Enbiyâ 21/1, 13, 47; es-Saffât 37/24; en-Nebe 78/27; el-Gâşiye 88/26). Bazı ayetlerde kıyamet gününde suçlulara günahlarının sorulmayacağından (bk. el-Kasas 28/78; er-Rahmân 55/39), bazı ayetlerde ise sorulacağından bahsedilmesi (bk. el-Bakara 2/284; el-Hicr 15/92) bir ayette kötü amellerin tartılmayacağından (bk. el-Kehf 18/105), başka bir ayette ise tartılacağından bahsedilmesi (bk. el-Enbiyâ 21/47; el-Arâf 7/8-9) işkâl olarak değerlendirilmekte (İbn Kuteybe, 1393/1973, 65,66; Nisaburî, 2014, 118; Şankıtî, 1412/ 1991, 553; Candan, 2012, 370), işkâlin ortadan kaldırılması için de ilmî usullere göre çalışma yapılması tefsir araştırmacılarının görevleri arasında yer almaktadır. Bu çalışmada tefsir kaynaklarında ve Müşkilü'l-Kur'an kitaplarında işkâl tespiti yapılan ve anlamı üzerinde ihtilaf edilen "Kıyamet gününde suçlulara günahının sorulmayacağını ve amellerinin tartılmayacağını" beyan eden ayetler, "suçlulardan hesap sorulacağını ve amellerin tartılacağını" beyan eden ayetlerle karşılaştırılarak ve tefsir kaynaklarında konuyla ilgili yer alan rivayetler ve yorumlar sentezlenerek, ayetlerin bir anlam bütünlüğü sağlayacak şekilde yorumlanması ve çelişki vehminin ortadan kaldırılması

amaçlanmaktadır.

Ahiret hayatı, *haşır*, *maşşer*, *hesap*, *mizan*, *cennet* ve *cehennem* konulu çok sayıda akademik çalışma mevcuttur fakat kıyamet günü mahşerde amellerin tartılacağı ve tartılmayacağı, herkese hesap sorulacağı ve sorulmayacağını beyan eden ayetler arasında işkâli gidererek makul açıklama yapan bir çalışmaya rastlanamamıştır. Bu çalışmada söz konusu hususları açıklığa kavuşturarak alana katkı yapılması amaçlanmıştır.

2. KIYAMET GÜNÜ MAHŞERDE YAPILACAK MUHAKEME

Kıyamet gününde bazı suçlulara günahlarının sorulmaması ve amellerinin tartıya değer bulunmaması hususuna girmeden önce konuya zemin hazırlaması bakımından kıyamet günü mahşerde yapılacak muhakeme ve karar sürecine dair Kur'an'da verilen bilgilerin özetle sunulması yararlı olacaktır.

Kur'an-ı Kerim'de birçok yerde Allah'a imandan sonra ahirete iman gereği birlikte zikredilmekte (bk. el-Bakara 2/62, 177; en-Nisâ 4/39, 59, 162; et-Tevbe 9/18, 19, 44; Mücadele 58/22), *ahiret hayatı*, *ba's*, *haşır*, *kıyamet günü*, *maşşer yeri*, *hesap*, *mîzân*, *sırat*, *cennet* ve *cehennemle* ilgili geniş bilgiler yer almaktadır. Allah, kıyamet gününde insanları dünyada yaptıkları işler sebebiyle hesaba çekeceğini (bk. el-Gâşiye 88/25, 26), hiç kimseye haksızlık yapmadan hak ettiği karşılığı tam olarak kendilerine vereceğini (bk. el-Bakara 2/281), hesap gününün yaklaşmakta olduğunu (bk. el-Enbiyâ 21/1) bildirerek kullarını uyarmakta ve insanları iyi işler yapmaya teşvik etmektedir. İnsanların söylediği her söz ve yapmış olduğu iyi ve kötü her fiil kayıt altına alınmakta ve bu kayıtlara "amel defteri" denilmektedir. Kur'an'da, herkesin sağında ve solunda görevli olarak bulunan "Kirâmen Kâtibîn" isimli melekler tarafından insanların yaptığı ve söylediği her şeyin amel defterine yazıldığı bilgisine yer verilmektedir. (bk. el-İnfîtâr 82/10, 11, 12; en-Nebe 78/29; el-Kamer 54/52-53; Kâf 50/16, 17, 18). Mahşer meydanında amel defterlerinin herkese dağıtılarak, "*Kitabını oku, bugün hesap görücü olarak sen kendine yetersin.*" (el-İsrâ 17/14) denilecek olması, kıyamet gününde yapılacak muhakemenin dünyada yapılan muhakemelerden farklı bir şekilde yapılacağına işaret etmektedir. Kur'an'da mahşer günü inkârcılara ve günahkârlara amel defteri arkadan (bk. el-İnşikâk 84/10) ve solundan verileceği, onların bedbaht olacakları (bk. Vâkıa 56/9), "*Keşke kitabım bana verilmeseydi de hesabımın ne olduğunu bilmeseydim, keşke ölümüm her şeyi bitirseydi.*" (el-Hâkka 69/25, 26, 27) diyecekleri, amel defterini sağından alanların ise mutlu olacakları ve hesaplarının da kolay

görülebileceği (bk. Vâkıa 56/8; el-Hâkka 69/19, 20; el-İnşikâk 84/7, 8), “Doğrusu ben bu hesabımla karşılaşacağımı zaten biliyordum.” (el-Hâkka 69/19, 20) diyerek sonuçtan hoşnut olacakları, amel defterini okumaya başlayanların “*Vay halimize, bu nasıl bir kitap?! Büyük küçük hiçbir şey bırakmadan hepsini saymış.*” (el-Kehf 18/49) diyerek şaşıracakları haber verilmektedir.

Her bireyin yaşantısına dair melekler tarafından kaydedilen kimi için bir sabıka kaydı, kimi için de bir iftihar belgesi mesabesinde olan amel defterine dair Kur’an’da verilen bilgilere göre, her şey şüpheye mahal bırakmayacak şekilde detaylı olarak kaydedilmektedir (bk. ez-Zuhuruf 43/80; Kâf 50/16, 17). Amel defterinin fiziki bir kitaptan ziyade kişinin azalarını ve içinde yaşadığı coğrafyayı da içine alan çok yönlü bir mahiyete sahip olduğu yorumları yapılmaktadır. İşlenen suçların tespitinin meleklerin kaydı, suçu işleyen organların itirafı, üzerinde yaşadığı yeryüzünün ve peygamberin şahitliği ve Allah’ın yapılanları haber vermesi gibi farklı şekillerde olacağı anlaşılmaktadır (Çelik, 2011, 90).

Günümüzde teknolojinin geldiği düzeyi dikkate alarak amel defterinin mahiyeti hakkında bir öngöründe bulunacak olursak, bu kayıtların sesli ve görüntülü video kaydı, hatta şu anda bilinmeyen daha ileri bir teknolojiye göre muhafaza edilen veriler olabileceği, insanların tablet bilgisayardaki dosyalara dokunarak verileri okuması veya izlemesi gibi dünyada yapmış oldukları işlerin kaydını izleyebileceği bir mekanizmaya benzer bir nesne olabileceği söylenebilir. Kur’an’ın beyanına göre, mahşerde herkesin amel defterini (kişisel veri kaynağı) okuyarak durumunu anlayacağı, günahkârların muhakemesi esnasında şahitlerin, hatta kendi organlarının (el, göz, kulak, ayak) aleyhine şahitlik edeceği (bk. Fussilet 41/20), kâfirlerin yüzlerinin kara, Müslümanların yüzlerinin ise imanı ve aldığı abdestin bir eseri olarak parlak olacağı, böylece herkesin durumunun görünüşlerinden belli olacağı anlaşılmaktadır (İbnu’l-Cevzî, 1443/2021, 12/494). Ahiret hayatından bahseden ayetlerde konuşacak hali ve ileri sürececek bir mazereti kalmayan insanın, durumuna bakarak kendini hesaba çekeceği ve kendisi hakkında hükmü yine kendisinin vereceği belirtilmektedir (Duman, 2020, 2/1252).

Her insanda farklı düzeylerde gelecek kaygısı vardır. İnsanlar, gelecekte nasıl bir hayat yaşayacaklarını, nelerle karşılaşacaklarını bugüne kıyasla gelecekte daha iyi bir durumda olup olmayacaklarını merak ederler. Bu sebeple de her türlü ihtimali düşünerek yaşayanlar kazançlarının tamamını harcamazlar, tedbir olarak kazançlarının bir miktarını zor zamanlarda kullanmak için tasarruf yaparlar. Kendi geleceklerini güvenceye

almak için gelir getiren yatırımlar, bir ömre sığmayan projeler yaparlar. Çeşitli risklere karşı sigorta yaptırırlar. Oysa ahiret hayatı insanların kaygı duydukları gelecekte daha yakındır. İnsanoğlunun merak ettiği, zaman zaman kaygı duyduğu geleceği yaşaması belirsiz iken ahirete er ya da geç geç etmesi kesindir. Kulunun her halini bilen Allah da insandaki gelecek kaygısını ahirete yönlendirmekte, belirsiz olanla gereğinden fazla meşgul olmaktansa kesin olanla daha fazla ilgilenmesini, ibadet yaparak ahirete yatırım yapmasını istemekte ve tercih edeceği yaşam tarzına göre ahirette elde edeceği ödül veya cezayı haber vererek onları uyarmaktadır.

3. SUÇLULARA GÜNAHLARININ SORULMAYACAK OLMASI

Kur'an'da iki yerde 'kıyamet gününde suçlulara günahlarının sorulmayacağı' beyan edilmektedir (bk. el-Kasas 28/78; er-Rahmân 55/39). Kasas sûresi 78. ayetin son cümlesinde (وَلَا يُسْئَلُ عَنْ ذُنُوبِهِمُ الْمُجْرِمُونَ) "Suçlulara günahları sorulmayacak" buyrulmakta, "O gün ne bir insana ne de bir cinne günahından sorulmaz." (er-Rahmân 55/39) mealindeki ayet de aynı anlamı ifade etmektedir. Müfessirler her iki ayeti de benzer rivayetlerle yorumlamışlar, bu ayetlerin başta Hicr sûresinin (فَوَرَبِّكَ لَنَسْأَلَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ) "Senin Rabbinin hakkı için biz onların hepsine soracağız." (el-Hicr 15/92) mealindeki ayet olmak üzere mahşerde hesap sorulacağını haber veren diğer ayetlerle (bk. el-Bakara 2/281, 284; İbrâhîm 14/41; en-Nahl 16/56; el-Enbiyâ 21/1, 13, 47; es-Saffât 37/24; en-Nebe 78/27) aralarında işkâl olduğunu ve okurun aklında istifhamlar oluşabileceğini öngörerek makul açıklamalar yapmışlardır. Üzerinde çalıştığımız ayetlerle ilgili tefsir kaynaklarında kayda değer bulduğumuz yorumlardan bir kısmı özetle şöyledir:

İbn Kuteybe (öl. 276/889), Zemahşerî (öl. 538/1144) ve Râzî (öl. 606/1210), kıyamet günü yapılacak sorgulama hakkındaki ayetlerin tefsirinde, hesap gününün çok uzun olduğunu, hesap sorulan ve sorulamayan safhaların bulunduğunu belirterek, bu süreçte önce hesap sorulacağını, hüküm verildikten sonra suçluların ağızlarının mühürleneceğini, ellerinin ve ayaklarının bağlanacağını, organların suçlarını itiraf edeceğini ifade etmektedirler (İbn Kuteybe, 1973, 66; Zemahşerî, 1998, 6/15; Râzî, 1981, 25/17). İlk dönem müfessirlerden olması ve müşkil ayetler üzerinde yoğunlaşmış olması sebebiyle İbn Kuteybe'nin bu ayetlerle ilgili naklettiği rivayetler ve yaptığı yorumlar önem taşımaktadır. İbn Kuteybe, müşkil ayetler arasında zikrettiği Kasas sûresi 78. ayetin tefsirinde, mahşer yerinde insanların karşılaşacağı durumları haber veren ayetleri meâlen zikrederek özetle şöyle demektedir:

“Kıyamet günü kendilerine sorulan ve sorulmayan kimseler olacaktır. Çünkü onlar günahlarıyla yüzleşirler ve hesaba çekilirler. Sorgulama bitince ve deliller sabit olunca söz biter, bazılarının yüzü kararır, bazının ise yüzleri ağarır. Her iki grubun durumu yüzlerinden belli olur. Amel defterlerinin dağıtılması aşamasında defterini sağından alanlar Cennet’e, solundan alanlar Cehennem’e gider. Bazılarına hesap sorulmaması hakkındaki ayet, İbn Abbas’tan gelen bir rivayete göre o günde hesap sorulmayan bir safhaya işaret etmektedir. Hesap görüldükten sonra bazı kişi ve gruplar birbirini suçlayarak ve “Bu durum senin yüzünden oldu.” diyerek birbirleriyle tartışırlar. Allah onlara “*Huzurumda tartışmayın, daha önce sizi uyar mıştım.*” (Kâf 50/28) der. Hüküm verilince insanların ağızları mühürlenir, elleri ve ayakları bağlanır, artık konuşamazlar. (İbn Kuteybe 1973, 65, 66).”

Mukâtil b. Süleyman (öl. 150/767), Kasas sûresi 78. ayetin, geçmişte helak olmuş ümmetlerle ilgili olduğunu ve bu ümmete, azaba uğratılmış olan geçmiş milletlerin günahının sorulmayacağını bildirdiğini ifade ederek ayetin anlamını önce geçmiş milletlere tahsis etmekte sonra da günahın sorulmaması hususunu genelleştirerek “Allah onların kötü amellerini bildiği için günahlarını sorma gereği duymayacak.” demektedir (Mukâtil, 2002, 3/356). Üzerinde çalıştığımız ayetlerden Kasas sûresi 78. ayet, servetiyle büyüklük taslayan ve Hz. Mûsa’nın yakını olan Kârûn’un durumundan ve kötü akıbetinden bahseden ayetler grubu içinde yer almakta ve ayetin başında Kârûn’un “*Bu serveti sahip olduğum bilgi sayesinde elde ettim.*” dediği belirtilmektedir. Kârûn, kendisini yaratan ve zenginliği bahşeden Allah’ı unutan ve servetine güvenerek şıarmış olan bir zengin idi. O, servetini kendi bilgisi ve emeğiyle elde ettiğini düşünüyordu. Kur’an’da Kârûn’un, nimetin gerçek sahibine karşı nankörlük etmesi sebebiyle yerin dibine batırıldığı haber verilmektedir (bk. el-Kasas 28/76-81). Bu ayet bağlamıyla birlikte ve Mukâtil b. Süleymân’ın yorumu da dikkate alındığında, ahirette günahlarından dolayı hesabı sorulmayacak olanların Kârûn ve benzerleri gibi küfrü ve isyanı aşikâr olan sembol isimler olduğu ortaya çıkmaktadır.

Taberî (öl. 310/923), Katâde (öl. 117/735)’nin Kasas sûresi 78. ayetin son cümlesi hakkında “Onlar hesapsız cehenneme gireceklerdir.” dediğini nakletmekte ve sorgu meleklerinin günahkârları morarmış kara yüzlerinden tanıyacağını, bu sebeple de herhangi bir şey sorma gereği duymayacağını belirtmektedir. (Taberî, 2001, 18/327).

İmam Mâtürîdî (öl. 333/944), Rahmân sûresinin 39. ayetini, yani kimseye bir başkasının günahı sorulmaz, nasıl yaptığı değil de niçin yaptığı

sorulur, başkasını saptıran birine saptırmış olması sorulur, sapanın sapması sorulmaz, sapanı da niçin saptığı sorulur, kâfirlerin yüzünde günahların alametleri belli olduğu için ayrıca onlara günah hakkında bilgi almak için soru sorma gereği duyulmaz, şeklinde yorumlamakta, günahkârlar hakkında meleklerle de sorulmayacağını, çünkü meleklerin onları yüzlerinden tanıyacaklarını belirtmektedir (Mâtürîdî, 2005, 14/276).

Mâverdî'nin (öl. 450/1058) bu iki ayetle ilgili çeşitli kaynaklardan derleyerek kaydettiği anlaşılan rivayetler maddeler halinde şöyledir:

1. Katâde, sorgulama önce olur, sonra yaptıkları işler sebebiyle ağızları mühürlenir, elleri ayakları bağlanır, konuşamazlar, demektir.
2. İbn Abbas, “Şöyle şöyle yaptınız mı?” şeklinde onlardan detaylı bilgi istenmez, demektir.
3. Yine İbn Abbas'tan (öl. 68/887) gelen bir rivayete göre bu ayet, onlar kendi dertlerinin telaşına düştüğü için birbirilerine bir şey soramazlar, anlamına gelmektedir.
4. Mücahid (öl. 103/721) ve Ferrâ (öl. 207/822), melekler onları simalarından tanır, dolayısıyla onlara bir şey sormazlar, demektir.
5. Onlara “Niçin inanmadınız?” şeklinde bir soruya cevap almak için soru sorulmaz (Mâverdî, t.y., 4/268, 5/436).

Zemahşerî bu ayetin tefsirinde “Eğer bu ayet Hicr sûresi 92. ayete ters düşmektedir dersen.” şeklinde bir itiraz cümlesi takdir ederek muhtemel itirazı kendi üslubu ile şöyle cevaplamaktadır: Ahiret günü uzundur, onda çeşitli aşamalar vardır, bir aşamada sorgu yapılır, sonraki aşamada sorulmaz. Ya da günahı ortaya çıkması için değil de azarlamak için sorulur (Zemahşerî, 1998, 6/516).

Râzî de bu ayetle ilgili olarak “Yani Allah günahkârları cezalandıracağı zaman onlara işledikleri günahın keyfiyetini ve kemiyetini sorma gereği duymayacaktır, çünkü Allah bunu bilmektedir.” demekte “*Rabbine and olsun ki onların hepsini sorgulayacağız.*” (el-Hicr 15/92) mealindeki ayetle bu ayet arasındaki tearuzu gidermek için şu yorumu yapmaktadır: “Günahların sorulmaması ile sorgulanması ayrı zamanlarda gerçekleşmemektedir.” (Râzî, 1981, 25/17) Rahmân sûresi 39. ayetin tefsirinde ise “Günahkâr sen misin ya da başkası mı?” ya da “Nasıl günah işledin?” diye bilgi almak için soru sorulmaz, “Niçin günah işledin?” şeklinde azarlamak için sorulur, çünkü onlar yüzlerinden tanınacaktır demekte, devamında gelen “*Günahkârlar simalarından tanınır, perçemlerinden ve ayaklarından yakalanırlar.*” (er-Rahmân 55/41) mealindeki ayette de bu hususa işaret edildiğini ifade etmekte, ayrıca bu

ayetin günahkârlardan kendi durumlarını kurtarmak için fidye istenmeyeceği şeklinde de yorumlandığını belirtmektedir (Râzî, 1981, 29/119).

İbn Âşûr (öl. 1979) da Kasas sûresi 78. ayetin, insanların başlarına gelecek şeylere karşı bir uyarı olduğunu, sorunun hakiki anlamda olmasının da mümkün olduğunu ifade etmekte, “Allah suçlulara cezadan önce ne suç işlediğini sormaz, çünkü elçileriyle onlara hayrı ve şerri bildirmiş ve onlara süre tanımıştır.” demektedir (İbn Âşûr, 1984, 20/182). Eserlerine atfı yaptığımız müfessirlerin üzerinde durduğumuz ayetlerin tefsirinde, suçluların durumu yüzlerinden belli olacağı için kendilerine “Nasıl yaptın?” şeklinde değil de “Niçin yaptın?” şeklinde azarlamak için sorulacağı yorumu üzerinde ittifak ettikleri görülmektedir.

Kur’an’da kâfirlerin hesaba çekilmeyeceğini beyan eden ayetler olduğu gibi hadis kaynaklarında Müslümanlardan yetmiş bin kişinin hesaba çekilmeden doğrudan Cennet’e gideceğini haber veren hadisler de mevcuttur (İbn Mâce, 1982, Zühd 34). Bu tür rivayetlerde farklı rakamların zikredilmesi, sayının çokluktan kinaye olduğu anlamına gelmektedir (Görmez, M. vd. 2014, 7/617). Müslümanlardan bir kısmının hesaba çekilmemesi, kıyamet günü hesap verme aşamasında durumları iyi olması sebebiyle hiçbir sıkıntı yaşamayacakları ve bu aşamayı kolaylıkla geçecekleri şeklinde yorumlanabilir.

Rahmân sûresi 31. ayette (سَنَفَرُّكُمْ أَيُّهُ التَّقْلَانِ) “Sizin için de (hesap sorma) vaktimiz olacak, ey sorumluluk yüklenmiş iki varlık.” (er-Rahmân 55/31) buyrulmakta ve bu sûrenin 45. ayetine kadar ahirette mahşer gününde ve sonrasında yaşanacaklardan bahsedilmektedir. Bu ayetin (سَنَفَرُّكُمْ) ibaresine tefsirlerde “size yöneleceğiz, muhakeme edeceğiz, hesap soracağız.” anlamı verilmekte ve bunun bir tehdit olduğu ifade edilmektedir (Mukâtil, 2002, 4/199). Zemahşerî bu ibarede, istiare yöntemiyle dünya hayatı sona erince size sıra gelecek, hesap sorulacak denilmek istendiğini belirtmektedir (Zemahşerî, 1998, 6/516). Dolayısıyla her halükârda ahirette herkesin yaptıklarıyla karşılaşması söz konusu olacaktır. Bu sûrenin 39. ayetinde (فَيَوْمَئِذٍ لَا يُسْأَلُ عَنْ ذَنْبِهِ إِنْسٌ وَلَا جَانٌّ) “O gün ne insana ne de cinne günahı sorulmaz.” buyrulmakta devamındaki ayet ise adeta niçin hesap sorulmayacağını açıklamaktadır: (يُعْرِفُ الْمُجْرِمُونَ بِسَبِيلِهِمْ) “Günahkârlar yüzlerinden tanınırlar.” Müfessirler üzerinde durduğumuz ayetleri (bk. el-Kasas 28/78 ve er-Rahmân 55/39) Rahmân sûresi 41. Ayet bağlamında açıklamışlar, ahirette ‘günahının hesabı sorulmayacak olanlar’ ibaresiyle, durumu yüzüne yansımış, akıbeti netleşmiş ve haklarında kesin karar verilmiş olan kimselerin kastedildiğini belirtmişler, hesap sormama durumunun hesabın görülmesinden sonra, soru sorulmayan bir aşamayla

ilgili olabileceği ihtimaline de yer vermişlerdir. (İbn Kuteybe, 1973, 66; Râzî, 1981, 29/119; Zühaylî, 2009, 5/502).

Müfessirler, müşkil addettikleri bu ayetlerin, kıyamet günü suçluların günahlardan sorumlu tutulmayacakları anlamına gelmediğini belirterek, “Hesap sorulmayacak.” mealindeki ayeti işlenen suçun aşikâr, delillerin de sabit olması sebebiyle suçu kimin işlediğine dair bir araştırma ve suçun nasıl işlendiğine yönelik bir tahkikat yapılmayacağı şeklinde de yorumlamışlar, böylece bu ayetlerle hesabın sorulacağını haber veren ayetler arasında bir anlam bütünlüğü sağlamaya çalışmışlardır (Taberî, 2001, 18/327; Zemahşerî, 1998, 4/524; Râzî, 1981, 25/17; Kurtubî, 1427/2007, 16/321; İbn Âşûr, 1984, 20/182). Tefsir kaynaklarında konuyla ilgili yaptığımız atıflar ve alıntılarda da görüldüğü gibi Kasas 78. ve Rahmân 39. ayet çerçevesinde müfessirlerin birbirine benzer yorumlar yaptıkları, çeşitli ihtimallerden bahsettikleri ve net bir kanaat belirtmekten imtina ettikleri görülmektedir. Amel defterinde her şer şeyin kayıtlı olması, organların suçu itiraf etmesi, yeryüzünün ve meleklerin şahitliğiyle suçun sabit olması sebebiyle sorgulamaya gerek kalmaması da söz konusudur.

4. MÎZÂN

Ölçmek ve tartmak anlamına gelen ve *vezn* kökünden türeyen *mîzân* kelimesi, tartı aleti, ağırlık ve adâlet anlamlarına gelmektedir. Çoğulu *mevâzîndir* (İsfahânî, 1986, 819; Zebidî, 2001, 36/250; İbn Manzûr, 1993, 13/446-447). *el-Vezn*, ölçü, değer/kıymet anlamındadır. Araplar, önem vermedikleri biri hakkında *ما لفلان عندنا وزن* (Filanın bizim yanımızda bir kıymeti yoktur.) derler. *Mîzânın* amel defteri anlamında olduğu da söylenmektedir. Mücâhid (öl. 103/721) *el-vezn* “Adaletle hüküm vermektir.”, Süddî de (öl. 127/745) “Amellerin tartılmasıdır.” demektedirler. (Herûvî, 1999, 1996). Kur’an’da *vezn/mevâzîn* kelimeleri kıyamet gününde sevap ve günahların ölçülmesi ve adaletle hüküm verilmesi anlamında kullanılmaktadır (bk. el-A’râf 7/8-9; el-Kehf 18/105; el-Enbiyâ 21/47; el-Mü’minûn 23/102, 103; el-Kâria’ 101/6, 8).

Kur’an’da bahsi geçen *mîzân*la ilgili müfessirler arasında iki görüş ortaya çıkmıştır: Çoğunluğun da benimsediği ilk görüşe göre *mîzândan* kasıt, bir dili ve iki kefesi olan tartı aletidir. Mücahid, Dahhâk (öl. 64/684) ve A’meş’in (öl. 148/765) benimsediği ikinci görüşe göre ise *mîzân* adaletten kinayedir. Mu’tezile de “Araz olan şey tartılamaz” diyerek ikinci görüşü tercih etmektedir. Taberî, Mâtüridî, Zemahşerî, Âlûsî (öl. 1270/1854), İbn Âşûr vd. bazı müfessirlerin, ikinci görüşü tercih ederek yorum yaptıkları ve *mîzâna* Allah’ın mutlak adaleti anlamını verdikleri görülmektedir.

Müfessirlerin çoğunluğu hesap gününde yaşanacak olanları Kur'an'da bu konuda verilen bilgileri derleyerek yorumlamakta, "Mizanın ne olduğunu en iyi Allah bilir." diyerek keyfiyeti hakkında fazla yorum yapmaktan imtina etmektedirler (Taberî, 2001, 10/69; Mâtürîdî, 2005, 9/288; Zemahşerî, 1998, 2/425; İbn Âşûr, 1984, 8/29; Ateş, t.y. 3/313).

Ahirette herkes için ortak bir *mîzân* kurulacağını savunanlar olduğu gibi herkes için hatta her tür amel için ayrı ayrı *mîzân*lar kurulacağını söyleyen müfessirler de vardır (Kurtubî, 2007, 157; Yazır, 2008, 157). Ahirette hesabın seri bir şekilde yapılacak olması (bk. el-Bakara 2/202, Âl-i İmrân 3/199), milyarlarca insanın aynı anda hesabının görülmesi, muhakeme ve hüküm verme işleminin bilinen yargılama usullerinden farklı bir şekilde yapılacağını göstermektedir. Mâtürîdî, dünyada muhakeme şahitlere, düşünmeye ve müzakereye ihtiyaç duyulduğu için uzun sürer, Allah bunlara gerek duymaz, her türlü bilgi O'nun katında saklıdır, dolayısıyla Allah "Allah, hesabı hızlıdır." (İbrahim 14/51) demektedir (Mâtürîdî, 2006, 529). Amellerin tartılması konusundaki temsili anlatımlara bakıldığında bunun ahirette adil yargılamanın ve tecelli edecek ilâhî adaletin müşahhaslaştırılmış bir ifadesi olduğu anlaşılmaktadır.

Kur'an'da terazi kurulacağını haber veren Enbiyâ sûresi 47. ayette (وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ) "Kıyamet günü için adalet terazileri kurarız. Hiç kimseye bir haksızlık edilmez. (Yaptığı iş) bir hardal tanesi kadar da olsa onu getiririz. Hesap görücü olarak biz yeteriz." (el-Enbiyâ 21/47). A'râf sûresinde de (وَالْوِزْنَ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ) "O gün tartı haktır (Hakkaniyete uygundur). Kimin tartısı ağır gelirse işte onlar kurtulanlardandır. Kimin de tartıları hafif gelirse işte onlar ayetlerimize haksızlık etmelerinden dolayı ziyana uğrayanlardandır." (el-A'râf 7/8, 9, Ayrıca bk. el-Zilzâl 99/7, 8) buyrulmaktadır.

Zeccâc (öl. 311/923), *mîzân*, tartı aleti, adalet ve amel defteri olarak üç türlü anlaşıldığını, tartı aleti anlamını verenlerin görüşünün ise sahih rivayetlere dayandığını belirtmektedir (Zeccâc, 1988, 2/319). Taberî de "O gün tartı haktır." ayetinde geçen *vezn* kelimesinin muhakeme, *hak* kelimesinin ise adalet anlamına geldiğini, Allah'ın kullarının iyi ve kötü amellerini bu *mizânda* tartacağını ifade etmektedir (Taberî, 2001, 10/69-70). "Tartıları ağır gelenler." ibaresinde tartı kelimesi iyilikler (*hasenât*) olarak da yorumlanmıştır (Taberî, 2001, 10/69). Bu yorum tartı (*mevâzîn*) kelimesinin mecazî anlamda kullanıldığını göstermektedir. Mâverdî ve Zemahşerî bu ayetin tefsirinde *mizâna* gerçek ve mecazî anlam yükleyenlerin görüşünü zikrederek *mîzânın* adil yargılama ve adaletle hüküm vermekten ibaret olduğunu söyleyenlerin görüşlerini ön plana çıkarmaktadırlar

(Mâverdi, t.y., 2/201; Zemaşerî, 1998, 2/425).

İmam Mâtürîdî, *mîzâna* adalet, ölçü ve miktar anlamlarını vermektedir. O, “*O gün tartı haktır.*” (el-A‘râf 7/8) ayetinin tefsirinde, “Müslümanların imanı hariç yaptığı iyilikler ve kötülükler karşılaştırılır. Kusurları görmezden gelinir, iyilikleri ise en güzel şekilde kabul edilir. Kâfirlerin de küfür ve şirkleri hariç yaptıkları iyilikler ve kötülükler karşılaştırılır. İyilikleri, dünyada elde ettiği nimetlere karşılık sayılır, iyiliklerinin ahirette bir karşılığını göremezler, küfür ve kötülüklerinin karşılığını da olarak azap görürler.” (Mâtürîdî, 2005, 5/294) demektedir bu konuda diğer müfessirlerin görüşlerini de zikretmekte fakat bunların isabetli olmadığını belirtmektedir. Mâtürîdî “*Kıyamet günü için adalet terazileri kurarız.*” (el-Enbiyâ 21/47) mealindeki ayetin tefsirinde de *el-mevâzîn* kelimesinin *kıst* anlamında kullanıldığını, *kıst* kelimesinin de adalet anlamına geldiğini ifade etmekte, ayette geçen *miskâl zerre* (hardal tanesi) kadar ibaresiyle de tane ve miktarın kastedilmediğini, bunun temsili bir anlatım olduğunu, her fiilin değerlendirileceğini, Allah’ın hesaba çekmesinin onu meşgul etmeyeceğini, ahiretteki yargılamanın dünyadaki yargılamaya benzemediğini beyan etmektedir (Mâtürîdî, 2005, 9/288). Mâtürîdî’nin erken dönemde *mîzânı* gerçek bir nesne değil de adaletten kinaye olarak görmesi ve bunu iyi ve kötü amellerin karşılaştırılması olarak açıklaması dikkat çekicidir. İyi işlere takdir edilen sevapların ve kötü işlere takdir edilen günahların bir cisim olmaması, dolayısıyla soyut olması, bunları ölçecek aletin (*mîzân*) de soyut olabileceğini akla getirmektedir. *Mizân* kelimesinin geçtiği ayetlerde herkes için ayrı ayrı tartılardan (*mevâzîn*) bahsedilmesi de bu yorumları teyit etmektedir.

5. AMELLERİ MİZÂNDAN TARTILMAYACAK OLANLAR

Kur’an’da, ahirette amellerin mizanda tartılacağından bahseden ayetler olduğu gibi (bk. el-A‘râf 7/8-9; el-Enbiyâ 21/47) tartılmayacağından bahseden bir ayet de mevcuttur (bk. el-Kehf 18/105). Yüzeysel okumada işkâl olarak değerlendirilen bu ayetlerde ne denilmek istendiği ancak detaylı bir incelemede anlaşılacaktır. Kehf sûresinde amelleri kabul edilmeyen ve amelleri tartılmayacak olanların ahiretteki durumu şöyle anlatılmaktadır:

(أُولَئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ وَلِقَائِهِ فَحَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فَلَا نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزْنًا)

“İşleri yönünden en büyük kayba uğrayan kimseleri size haber vereyim mi? Onlar güzel işler yaptıklarını sandıkları halde dünyada yaptıkları işler boşa gitmiştir. İşte onlar Rablerinin ayetlerini ve O’na kavuşmayı inkâr eden, bu yüzden amelleri boşa giden kimselerdir. Kıyamet günü onlar için terazi kurmayız.” (el-Kehf 18/103, 104, 105).

Bu ayetlerde kâfirlerin inkârları sebebiyle gayretlerinin Allah katında bir değeri olmadığı, yararlı olan işlerine de bir değer verilmediğinden amellerinin tartılmasına gerek görülmeceği belirtilmektedir (Herûvî, 1999, 1997; İbnü'l-Cevzî, 2023, 9/147). Allah'ın ayetlerini ve ahiret gününü inkâr edenlerin işleri görünüşte (mârûf) iyi olsa bile niyetlerinin halis olmaması ve işlerini dünyevî bir menfaat karşılığında yapmaları, elde etmeyi umdukları menfaat ortadan kalkınca da yapmakta oldukları iyi işlerden vaz geçmeleri sebebiyle Allah katında bir değer ifade etmemekte ve iyi iş için sarf ettikleri emekleri boşa gitmektedir. Hz. Peygamber'in "Ameller niyetlere göredir." (Buhârî, 1982, İman, 15) hadisi de bu gerçeğe işaret etmektedir. Bu ayetlerden, amellerin tartıya değer görülmesi için imanın ön şart olduğu da anlaşılmaktadır. Müfessirler, teraziye konulmayacak kadar önemsiz ve manen değersiz olan söz ve eylemlerin tartılmadığını, bu ayetlerde geçen terazi metaforunun sembolik anlam taşıdığını, "amellerin tartılmayacağı" beyanı ile yapılan işlerin mecaz ve istiare yoluyla değersizliğine işaret edildiğini, insanların kıyamet sahnelerini daha kolay anlamaları için temsili anlatım cihetine gidildiğini belirtmektedirler (Kurtubî, 2007, 13/394; İbn Âşûr, 1984, 16/48; Ateş, t.y. 6/464)

Hiz. Peygamber 'amellerin tartılmayacağı' ayetinin tefsiri babında "Kıyamet gününde bir adam gelir, kocamandır, şişmandır ama Allah indinde sinek kadar bir ağırlığı yoktur. İsterseniz 'Onlar için bir tartı koymayız.' ayetini okuyunuz." (Buhârî, Tefsir, 18/6; Müslim, Münâfikûn, 18) buyurmuş, bazı insanların fiziki ağırlığına karşın manen bir değerleri olmadığını beyan etmiştir. Türkçe'de de bir insanın kişiliğine veya konumuna gönderme yapılarak ağır veya hafif nitelemesi yapılmaktadır. İstedığı sonucu elde etmek için olaya odaklanan kimselere de "ağırlığını koydu", bir işi yapabilme becerisine sahip olmayanlara da "O bu işe hafif gelir." denilmektedir. Bu tür nitelemelerle o kişinin beden ağırlığı değil, etkili ya da etkisiz bir kişi olduğu kastedilir. Kâfirlerin işlerinin boşa gitmesini de bu zaviyeden değerlendirmek mümkündür.

Kur'an'da kâfirlerin, müşriklerin ve münafıkların yaptığı iyi işlerin de Allah katında değersiz olduğunu ve amellerinin boşa gittiğini bildiren çok sayıda ayet bulunmaktadır. (bk. el-Bakara 2/217; Âl-i İmrân 3/22; el-Mâide 5/5, 53; el-En'âm 6/88; el-A'râf 7/147; et-Tevbe 9/17, 69; Hûd 11/16; ez-Zümer 39/65; Muhammed 47/9, 28, 32) Hucurât sûresinde Müslümanlara da Hiz. Peygamberin yanında seslerini yükseltmeleri ve saygısızca davranmaları halinde amellerinin boşa gideceği yönünde bir uyarı yapılmaktadır (bk. el-Hucurât 49/3).

Taberî, *mizânda* sadece salih amellerin tartılacağını (Taberî, 2001, 15/429) Zemahşerî ve Râzî ise inkârcıların amellerinin Allah katında hiçbir kıymetinin olmadığı için tartılmayacağını, terazinin itaat ve günahların oranını belirlemek, mü'minlerin günah ve sevabını tartmak için kurulacağını ifade etmektedirler (Zemahşeri, 1998, 3/618; Râzî, 1981, 21/175).

Metafizik alana ait olan ahiret âlemi ile tabî dünya âleminin olgu ve olayları nitelik ve nicelik bakımından birbirinden tamamen farklı olduğundan ve bunları birebir eşleştirerek açıklamak mümkün olmadığından Kur'an'da mücerret olguların ifadesinde yer yer temsili anlatım yönteminin kullanıldığı bilinmektedir. Temsili anlatım, insanın idrak edemeyeceği olguların, istiare yoluyla insanlar tarafından bilinen şeylere benzetilerek ve algı düzeyine indirgenerek anlatılmasıdır. Tüccar bir toplum olan Mekkelilere teraziden bahsedilmesi, ahiretle ilgili ayetlerde görülen adalet vurgusu, kul haklarına riayet etmeyen ve verdikleri kararlarda adaleti gözetmeyen insanlara hem mesaj hem de ikaz mahiyetindedir (Conkor, 2020, 123, 137). Ahiret âleminin dünyadan farklı bir yer yüzeyine ve göğe sahip olacak olması (bk. İbrâhim 14/48) dünya ile ahiret âlemlerinin farklı mahiyetlerde olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla ahirete ait olayları ve işlemleri dünyadaki olgu ve olaylarla birebir aynı saymak isabetli olmaz (Toprak, 2020, 212). Ayrıca ahirette insanların ve cinlerin dünyada olduğu gibi cüz'i iradeye ve iş yapma inisiyatifine sahip olamamaları, orada takdir ve hükümün tamamen Allah'a ait olması (bk. et-Tîn 95/8) da iki âlem arasında karşılaştırma yaparak kesin bir sonuç çıkarılmasına imkân vermemektedir. Bu sebeple ahiret âlemine ait bilgiler, "muğayyebat" kapsamında olduğundan, hakikati tam olarak bilinemediğinden ve olduğu gibi anlatılamadığından dünya âlemine benzetilerek tasvir edilmekte ve anlaşılır hale getirilmektedir.

Müfessirlerden bir kısmı tartı kelimesinin mecazî olduğunu bununla, amellerin hakkaniyetle değerlendirilmesinin ve adaletle hüküm verilmesinin kastedildiğini söylese de çoğunluk bunun hakiki olabileceğini ifade etmiştir (Zeccâc, 1988, 2/319; Taberî, 2001, 10/69-70; Mâtürîdî, 2005, 5/294; Râzî, 1981/28, 29). Mahşer gününde amelleri ölçecek olan tartının (*mizân*) gerçek olduğu kabul edilse bile milyarlarca insanın milyonlarca fiilini kısa sürede tartacak başka bir âleme ait olan bir aletin keyfiyetini bilmek, bu konuda detaylı bilgi verilmediği için mümkün görülmemektedir.

İman Allah katında bir değer ölçüsü, küfür ise değersizlik sebebidir. Yukarıda Kehf sûresi 105. ayetten tefsirinde de değindiğimiz gibi aslında insan ilk soruda ya kazanacak ya da kaybedecektir. Şayet Allah katında sahîh ve makbul bir imana sahipse günahkâr olsa da bir şekilde cennete

girmesi mümkün olacaktır. Öte yandan imanı yoksa ya da sahih bir imana sahip değilse diğer amelleri onu kurtarmaya yetmeyecektir. Dolayısıyla imanı olmayanların amellerini tartmak için tekrar bir terazi kurmaya gerek kalmayacağını söylemek mümkündür.

İçinde tartı (*vezn*) geçen ayetleri bir anlam bütünlüğü sağlayacak şekilde ele alındığında, ahirette amellerin tartılmayacak olmasıyla kâfirlerin yaptığı işlerin değersiz olması ve sıfır hükmünde olduğu için değerlendirmeye alınmayacağı, amellerin tartılacak olmasıyla da mü'minlerin sevap ve günahlarının değerlendirmeye tabi tutulacağı, herkese hak ettiği karşılığın verileceği ve ilâhî adaletin tam olarak tecelli edeceğine istiare yoluyla vurgu yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu ayetleri, yukarıda ele alınan Kasas sûresi 78. ve Rahmân sûresi 39. ayetlerde birlikte mütalaa edildiğinde ise ahirette hüküm verildikten sonra sonuca itiraz etmeye, müzakereye ve tekrar muhakemeye mahal olmadığı, suçluların zaten konuşamayacak bir halde oldukları, hızlı bir yargılama sürecinden sonra hükmün kesinleşmesini müteakip mükâfat ve ceza sürecinin başlatılacağına kastedildiği söylenebilir. Allah'ın kıyamet gününde sorgulaması, sorması ya da sormaması, amellerin tartılması ya da tartılmaması ve son tahlilde hüküm vermesi sürecine dair Kur'an'da yer alan bilgilerin insan idrakine uygun bir şekilde ifade edilerek sunulduğu anlaşılmaktadır.

6. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Kur'an'da, bireyler açısından ölümle, dünya hayatı açısından kıyametin kopmasıyla başlayan ahiret âleminde *kıyamet günü*, *ba's*, *haşr*, *hesap günü*, *mizân*, *sırat* gibi aşamalardan bahsedilmekte, Allah tarafından ödüllendirilmeyi hak eden salih kulların Cennet'e, cezayı hak eden mücrimlerin ise Cehennem'e gidecekleri haber verilmektedir. Kur'an'da birçok yerde hesap ve mizandan bahsedildiği halde iki ayette (bk. el-Kasas 28/78; er-Rahmân 55/39) kıyamet gününde günahkârlara sorulmayacağı, bir ayette de amellerinin tartılmayacağı hususundan bahsedilmesi çelişki vehmine yol açmaktadır. Ayetler arasında çelişki olduğu iddialarını başta Kur'an reddetmektedir: "*Kur'an'ı düşünmüyorlar mı? Eğer o, Allah'tan başkasına ait olsaydı, elbette içinde birçok ihtilaf bulurlardı.*" (en-Nisâ 4/82). Fakat farklı durum ve bağlamlarda ifade edilen ve farklı manalara gelen bazı ayetler yüzeysel okumada çelişkili gibi görünebilmektedir.

Kur'an'da ilâhî mesajlar, ortalama bir insanın idrak düzeyine indirgenerek ifade edilmektedir. Ayetlerde kullanılan *teşbih*, *telmih*, *istiâre*, *mecaz*, *kinaye* gibi edebi sanatların, ilâhî mesajın daha iyi anlaşılması ve zihinlerde kalıcı olması amacını taşıdığı söylenebilir. Bir insan, kendisine

hainlik eden birine, bir seferinde “bunun hesabını vereceksin” dediği halde başka bir seferde muhatapla ilgili gerekeni yaptığını düşünerek ya da onu aşağılamak için “seninle konuşacak bir şey yok, konu kapanmıştır, artık muhatabım değilsin.” dediği vakidir. Bu ikinci yaklaşım bir af değil, onu ademe mahkûm etmektir. İhanete uğrayan kişi, “hesaplaşma” ifadesiyle muhatabı tehdit ederken, muhatap almamakla ona değer vermediğini ortaya koymuş olmaktadır. Üzerinde çalıştığımız ayetlerde de bu meyanda insanlara, temsili anlatımla dünyada işlenecek suçları önleme, ahirette de gelebilecek itirazların önünü alma amacına matuf mesajlar verildiği, anlaşılmaktadır.

Kur’an’da kıyamet gününde herkese hesap sorulacağından bahseden ayetlerde, herkesin dünyada yaptığı işlerden sorumlu olduğu, sonunda hesap vereceği ve karşılığını göreceği hususlarından bahsedilmekte, böylece insanlar kötü akıbetle karşılaşmamaları için uyarılmaktadır. Suçlulara günahının sorulmayacağını beyan eden ayetler üzerinde yaptığımız çalışmada, suçlulara günahlarının keyfiyeti hakkında soru sorma gereği duyulmayacağına, suç ya da suçlu tespiti yapılmayacağına, suçun aşikâr olması sebebiyle hükmün kolayca verileceğine işaret edildiği görülmektedir.

Suçlulara günahının sorulmayacak olması, suçu işleyen faile suçüstü yapıldığında ya da suçlu suçunu itiraf ettiğinde, itiraf etmese bile inkâr edecek bir durumda olmadığında hüküm verecek hâkimin işinin kolaylaşmasına, suçu ispat için delil toplama, tanıkları dinleme gibi yargısal süreçlere gerek duyulmamasına benzetmek mümkündür.

Kıyamet gününde bazı günahkârlar için terazi kurulmayacağını beyan eden Kehf sûresi 105. ayet üzerinde yaptığımız çalışmada ise Allah’ı, ahiret gününü, Allah’ın ayetlerini inkâr eden ve Kârûn gibi serveti ile büyüklenerek nankörlük yapan kimselerin yapmış olduğu iyi işlerin Allah katında hiçbir kıymet-i harbiyesinin olmadığına ve ahirette de hiçbir işe yaramayacağına işaret edildiği görülmektedir. *Mizânda* amellerin tartılacağını haber veren ayetlerin muhtevasına baktığımızda da dünyada yapılan işlerin hakkaniyetle değerlendirileceğine, mahkeme-i kübrada adaletle hüküm verileceğine ve ilâhî adaletin tam olarak tecelli edeceğine temas edildiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla üzerinde durduğumuz ayetlerde, herhangi bir çelişki söz konusu değildir.

Ahiret âlemi dünya âleminde ontolojik olarak tamamen farklıdır, ahirete ait bilgiler muğayyebatın konusudur ve bu konudaki bilgimiz ayetler ve hadislerdeki beyanlardan ibarettir. Bu sebeple kıyamet ve ahirete dair nesne, olgu ve olayları verilen bilgiler çerçevesinde ve teşbih yoluyla kısmen

izah etmek mümkün olmaktadır. Sonuç itibarıyla Allah'ın kıyamet günü cezalandırmada adil, ödüllendirmede lütüfkâr davranacağını ve hiç kimseye haksızlık yapmayacağını bildirmek için Kur'an'da yargı metaforunu kullandığını söylemek mümkündür.

7. SUMMARY

When some verses in the Holy Quran are read only from the text, there seems to be a contradiction between them and other verses on similar subjects, and the illusion of contradiction arises in the mind. It is stated in two places in the Quran that "on the day of judgment, criminals will not be asked about their sins." In the last sentence of the 78th verse of Qasas Surah, it is said that "And the criminals will not be held accountable for their sins" (al-Qasas 28/78) while it is also expressed similarly in (er-Rahman 55/39) that "On that day, neither a human nor a jinn will be asked about their sins".

Commentators foresee the problem by predicting that both verses do not coincide primarily with the verse (al-Hijr 15/92) of Surah al-Hijr, which is interpreted as "For the sake of your God, we will question them all.", and other verses which inform that there will be a reckoning on the day of judgment (see for example al-Baqara 2/281, Ibrahim 14/41; 284 etc.), and that there is suspicion in the verse, and by anticipating that the reader might feel resentful, they made comments aimed at solving the problem. Commentators have made comments to solve the problem, foreseeing that the reader may feel resentment in their minds. Likewise, when the verse (al-Anbiyâ 21/47) with the meaning "We set up the scales of justice for the Judgment Day." is compared with the verse (al-Kahf 18/105) in the meaning "We will not set up scales for them on the Day of Judgment, it is seen that there is a situation of concern between them. The verses that are difficult to understand due to *ishqal* are examined according to the methods of the science of *Mushkil al-Quran*, and any illusions that may arise are eliminated by explaining the meanings and contexts that the verses indicate. In this study, we aimed to clarify the verses with the meaning "The guilty will not be questioned about their sins." and the verse with the meaning "We will not set up scales for them on the Day of Judgment.", the meaning of which was determined to be *ishqâl* in the context of *Mushkil al-Quran*, within the context of the verses and the narrations about these verses in the *tafsir* sources. Commentators have also interpreted these verses, which they consider difficult, to mean that the criminals will not be held responsible for their sins on the Day of Judgment, and that since the crime committed is obvious and the evidence is solid, there will be no investigation into who committed the crime and how the crime was committed. They tried to

provide a unity of meaning between the verses.

The nature of the instrument by which deeds will be weighed in the afterlife is also discussed in tafsir sources. Two views have emerged among commentators regarding *mizân* (trial balance) mentioned in the Quran: According to the first view, which is adopted by the majority, what is meant by *mizân* is a weighing instrument with a tongue and two pans. According to the second view adopted by Mujahid, Dahhâk and A'mesh, *mizân* is an allusion to justice. Mu'tazila also prefers the second view. The second view of Tabari (d. 310/923), Maturidi (d. 333/944), Zamakhshari (d. 538/1144), Âlûsî (d. 1270/1854), İbn Âşûr (d. 1973) and some other commentators It is seen that they interpret it by preference and give the meaning of *mizân* to God's absolute justice. The majority of commentators interpret what will happen on the day of judgment by compiling the information given in the Quran on this subject and say, "God knows what *mizân* is best." They refrain from commenting further on its quality (Taberi, 2001, 10/69; Mâtürîdî, 2005, 9/288; Zemahşerî, 1998, 2/425; İbn Âşûr, 1984, 8/29; Ateş, n.d. 3/313). While there are those who advocate that a common *mizân* will be established for everyone, there are also commentators who say that separate *mizâns* will be established for everyone and even for each type of deed (Kurtubi, 2007, 157; Yazır, 2008, 157). The fact that the accounts will be made quickly in the afterlife (See al-Baqara 2/202, Al-i Imran 3/199) and the fact that billions of people are held accountable at the same time show that the trial and judgment process will be done in a different way from the known judicial procedures. When we look at the representative expressions on the weighing of deeds, it is understood that this is a concrete expression of fair judgment and divine justice that will be manifested in the afterlife.

In our analysis, we also find that on the day of judgment, "criminals will not be asked about their sins", with the statement that since the crimes committed are proven and already known by God, there will be no detection of crimes and culprits, the criminals will not be asked for an explanation about the commission of the sin, no excuses will be accepted in this regard, and deeds will not be weighed. It is understood that what is meant is that bad deeds have no value in the sight of God and are not worth taking into account. It is understood that what is meant is that bad deeds have no value in the sight of Allah and are not worth taking into account. The world of the hereafter is ontologically completely different from the world of this world. We can say that God uses the metaphor of judgment in the world to explain the unknown with the known in the Quran.

8. KAYNAKLAR

- Âlûsî, Ş. M. (t.y.). *Rûhu'l-meânî*. Beyrût: İhyâu't-Türâsi'l-Arabî.
- Ateş, S. (t.y.). *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*. İstanbul: Yeni Ufuklar.
- Buhârî, M. (1982). *el-Câmiu's-sahih*. İstanbul: Çağrı.
- Candan, A. (2012). *Kur'an Okurken Zihne Takılan Ayetler*. İstanbul: Düşün.
- Conkor, B. (2020). Hakikati ve Mahiyeti Açısından Kur'an'da Adalet Terazileri. *Dini Araştırmalar Dergisi* 23(57), 117-142.
- Çelik, H. (2011). Kur'an'da Amel Defteri ve Amellerin Tespiti. *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17, 88-132.
- Duman, Z. (2020). *Beyânu'l-hak*. Ankara: Fecir.
- Görmez, M. vd. *Hadislerle İslam*. ed. Mehmet Emin vd. Özafşar. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Herûvî, E. (1999). *el-Garibeyn fi'l-Kur'âni ve'l-hadis*, thk. Ahmed Ferîd el-Mezîdî. Riyâd: Mektebe Nizâr Mustafa el-Bâz.
- İsfahânî, R. (1986). *el-Müfredât fi garîbi'l-Kur'ân*. İstanbul: Dâru Kahraman.
- İbn Âşûr, M. T. (1984) *et-Tahrîr ve't-tenvîr*. Tunus: Dâru't-Tunûsiyye.
- İbnü'l-Cevzî, C. A. (1443/2021). *Zâdu'l-mesîr fi ilmi't-tefsîr*. İstanbul: ed-Dâru'ş-Şâmiyye.
- İbn Kuteybe, M. (1973). *Te'vilü müşkili'l-Kur'ân*. thk. Seyit Ahmet Sakr. B.y.: Y.y.
- İbn Mâce, M. (1982). *es-Sünen*. İstanbul: Çağrı.
- İbn Manzûr, C. (1414/1993). *Lisânu'l-Arab*. Beyrut: Dâru Sadr.
- Kurtubî, M (1427/2007). *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*. ed. Abdullah b. Abdullah el-Hüseyn et-Türkî. 24. Basım. Beyrût: Müessesetu'r-Risâle,
- Mâturîdî, M. (2005). *Te'vilâtu'l-Kur'ân*. thk. Ahmet Vanlıoğlu. İstanbul: Dâru'l-Mîzân.
- Mâverdi, M. (t.y). *en-Nüket ve'l-uyun*. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Mukâtil b. S. (2002). *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman*. thk. Abdullah Mahmûd Şehhâte. Beyrût: Müessesetu't-Târihu'l-Arabî.
- Nisabûrî, M. (2014). *Kur'an'da Müşkil Ayetler*. çev. Ömer Aydın. İstanbul: İşaret.
- Râzî, F. (1981). *Mefâtihu'l-gayb*. Beyrut: Dâru'l-Fikr,
- Şankitî, M. (1991). *Def'u ibhâmi'l-idturâb an âyi'l-kitâb*. Kâhire: Mektebetu İbn Teymiyye.
- Taberî, M. (2001). *Câmiu'l-beyân an te'vili âyi'l-Kur'ân*. thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî. Kâhire: Dâru Hicr.
- Toprak, S. (2020). Mîzân, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Cilt. 30, s. 211-212. Ankara: TDV.
- Yazır, M. H. (2008). *Hak Dini Kur'an Dili*. Sad. Sıtkı Güllü. İstanbul: Huzur.
- Zebîdî, M. A. (1422/ 2001). *Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l-kâmûs*. Kuveyt: et-Türâsu'l-Arabî.
- Zeccâc, İ. (1988). *Meâni'l-Kurân ve irâbuhû*. thk. Abdülcelil Abduh Şibli. Beyrût: Âlemü'l-Kütüb.
- Zemahşerî, M. (1998). *el-Keşşâf an hakâiki gavâmidi't-tenzîl*. Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî.
- Zühaylî, V. (2009), *et-Tefsîru'l-munîr*. Dimeşk: Dâru'l-Fikr.

Çatışma beyanı: Bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da kurum ile finansal ilişkileri bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan ederim.

Destek ve teşekkür: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

